

בראשית פרק מה: יוסף מתגלה לאחיו

מבוא

בפרקנו מגיע סיפור מפגש יוסף ואחיו לשיא. יוסף מתוודע לאחיו ואומר במפורש: "אני יוסף". נבחן את השאלה מדוע שעת הגילוי הייתה דווקא עכשיו, ומה היו התגובות השונות לגילוי מרעיש זה. נעמוד על אחת מתפיסות היסוד של אמונתנו העומדת בבסיס דברי יוסף "וישלחני אלקים".

שאלה מכוונת למידה

- מדוע דווקא עכשיו בחר יוסף להתגלות, ואינו יכול עוד להתאפק?
- מהי המשמעות לאמירתו של יוסף לאחיו 'לא אתם שלחתם אותי'?
- מה היו התגובות השונות להתגלותו של יוסף?

הגילוי: "אני יוסף אחיכם"

"הוציאו כל איש מעליו"

בראשית מה

- ולא יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו ויקרא הוציאו כל איש מעליו ולא עמד איש אתו בהתנדע יוסף אל אחיו:
- וניתן את קלו בבכי וישמעו מצרים וישמע בית פרעה:
- ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף העוד אבי חי ולא יכלו אחיו לענות אתו כי נבהלו מפניו:
- ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא אלי ונגשו ויאמר אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אתי מצרימה:

רמב"ן בראשית מה, א

[א] והנכון בעיני, שהיו שם מבית פרעה ומן המצרים אנשים רבים יקלו פניו (דיברו אל ליבו) למחול לבנימין, כי נכמרו רחמיהם על תחנוני יהודה, ולא יכול יוסף להתחזק לכולם. ויקרא לעבדיו הוציאו כל איש נכרי מעלי כי אדבר עמהם, ויצאו מעליו, ובצאתם מעליו נתן את קולו בבכי, וישמעו מצרים ואנשי בית פרעה המוצאים מעליו כי עודם בחצר החיצונה....

[ב] וטעם בהוצאה, שהוציאם משם כדי שלא ישמעו בהזכירו להם המכירה, כי תהיה להם לחרפה. וגם אליו למכשול - שיאמרו עבדי פרעה ומצרים עליהם, אלו אנשי בוגדות, לא יגורו בארצנו ולא ידרכו בארמנותינו, בגדו באחיהם, גם באביהם בגדו, מה יעשו במלך ובעמו, וגם ביוסף לא יאמינו עוד.

1. עיין בדברי הרמב"ן, וענה:

- לפי הרמב"ן בקטע א, מה הייתה השפעה של נאום יהודה על לאנשים המצריים שנכחו שם?
- לפי הרמב"ן בקטע ב, מדוע יוסף רצה שאף אדם, מהפקידות המצרית או מהמשרתים המצריים, לא יהיה נוכח בשעה שהוא מתגלה לאחיו? (פרט שתי סיבות)
- לפי הרמב"ן בקטע ב, איזו מידה טובה ניתן ללמוד מהתנהגותו של יוסף?

"החפץ חיים" מצביע על המידות הטובות שניתן ללמוד מהתנהגותו ל יוסף:

☒ ר' ישראל מאיר מראדין, חפץ חיים, שער התבונה, פרק ו
 אם ארע לו שהתנהג עמו חברו באיזה דבר שלא כהוגן, אעפ"כ צריך להזהר שלא לנקום ממנו ולנטור את השנאה עליו, אלא צריך שימחה הדבר מליבו... ולך נא ראה בזוהר הקדוש פרשת מקץ גודל מעלת האיש שמשלם טובה תחת רעה בוא ראה יוסף, לא די שלא שילם רעה לאחיו אלא עשה עמהם טובה, וכך דרכם של צדיקים תמיד, בזכות זה הקב"ה מרחם עליהם תמיד בעולם הזה ובעולם הבא. (מתורגם מארמית)

מדוע יוסף התגלה דווקא עכשיו?

2. "וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו אֲנִי יוֹסֵף". מדוע יוסף התגלה דווקא בנקודת הזמן הזו? לשאלה זו ניתן להציע ארבעה הסברים שונים. כתוב את ההסברים השונים בטבלה שלפניך.

ההסבר בלשונך, מדוע יוסף התגלה לאחיו דווקא עכשיו?	בעל השיטה
	(1) לפי פשוטו של מקרא
	(2) לפי בעל "עקידת יצחק" ואברבנאל (שלמדנו בפרקים מב, ו-מד)
	(3) לפי הרמב"ן (שלמדנו בפרק מב)
יוסף מעולם לא ידע מה האחים סיפרו לאביו יעקב, על היעלמותו. הוא לא ידע שהם רימו את אביהם ואמרו לו שיוסף מת כשחיה רעה טרפה אותו. יוסף, במשך שנים רבות במצרים, התפלא על אביו שלא שלח שליחים לחפשו, ולאט לאט הוא הגיע למסקנה הכואבת, אך די מתבקשת, שאביו למרות אהבתו אליו החליט לשלח אותו ממשפחתו (האחים כנראה הצליחו לשכנע אותו שיוסף לא ראוי), כפי שאברהם שילח את ישמעאל - ובחר ביצחק, וכפי שיצחק שילח ממשפחתו את עשו בנו אהוב - ובחר ביעקב. אלא שבנאום של יהודה התגלה ליוסף גודל הטעות שבה הוא חי לאורך הכל שנים. יהודה בניסיון לשכנע את השליט המצרי לבטל את רוע הגזרה מספר בדרך אגב "וַיֹּאמֶר עֲבָדְךָ אָבִי אֲלֵינוּ אַתֶּם יְדַעְתֶּם כִּי שְׁנַיִם יְלָדָה לִי אִשְׁתִּי, וַיֵּצֵא הָאֱלֹהִים מֵאִתִּי וְאִמְרֵךָ טָרֵף טָרֵף וְלֹא רָאִיתִיו עַד הַנֶּה. וְלִקְחֶתֶם גַּם אֶת זֶה מֵעַם פְּנֵי וְקָרְהוּ אֶסֶן וְהוֹרְדֶתֶם אֶת שִׁיבְתִי בְרָעָה שְׂאֵלָה" (כו-כט). בדברים אלו נחשפה האמת באוזני יוסף, רק עתה הוא הבין שאביו הוטעה, שאביו חשב כל השנים שהוא נטרף ומת. עתה התברר ליוסף שכל השנים הללו אביו חי בצער, ושהוא מתאבל על בנו אהוב, ולכן הוא גם לא חיפש אותו. אין פלא שכשיוסף מתגלה לאחיו התגובה הראשונה שלו הייתה "וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו אֲנִי יוֹסֵף הֲעוֹד אַבְי חַיִּי" כלומר אבי עדין חי? עדין לא שכח אותי? עדין רוצה בי?	(4) לפי הרב יואל בן נון (במאמרו "הלם הגילוי")

תגובת האחים לגילוי

בראשית מה

- (ג) ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף העוד אבי חי ולא יכלו אחיו לענות אתו כי נבְּהִלוּ מִפְּנֵיו :
- (ד) ויאמר יוסף אל אחיו גִּשׁוּ נָא אֵלַי וְנִגְשׁוּ וַיֹּאמֶר אָנִי יוֹסֵף אַחֵיכֶם אֲשֶׁר מְכַרְתֶּם אֹתִי מִצְרָיִמָּה :
- (ה) ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכרתם אתי הנה כי למחיה שלחני אלהים לפניכם :
- (ו) כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ ועוד חמש שנים אשר אין חריש וקציר :
- (ז) וישלחני אלהים לפניכם לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדלה :
- (ח) ועתה לא אתם שלחתם אתי הנה כי האלהים וישלחני לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו ומשל בכל ארץ מצרים :
- (ט) מהרו ועלו אל אבי ואמרתם אליו כה אמר בןד יוסף שמיני אלהים לאדון לכל מצרים רדה אלי אל תעמד :
- (י) וישבת בארץ גשן והיית קרוב אלי אתה ובניך ובניך וצאנך ובקרך וכל אשר לך :
- (יא) וכלפילתי אהך שם כי עוד חמש שנים רעב פן תגרש אתה וביתך וכל אשר לך :
- (יב) והנה עיניכם ראות ועיני אחי בנימין פי פי המדבר אליכם :
- (יג) והגדתם לאבי את כל פבודי במצרים ואת כל אשר ראיתם ומהרתם והורדתם את אבי הנה :
- (יד) ויפל על צוארי בנימן אחיו ויבך ובנימן בכה על צואריו :
- (טו) וינשק לכל אחיו ויבך עליהם ואחרי כן דברו אחיו אתו :
- (טז) והקל נשמע בית פרעה לאמר באו אחי יוסף וייתב בעיני פרעה ובעיני עבדיו :

3. עיין בפסוקים: ג-טו, וענה :

א. (1) מה הייתה התגובה הראשונה של האחים? (בסס את תשובתך על הכתוב)

(2) כיצד ניתן להסביר את תגובתם זו?

ב. (1) מה הייתה תגובתם השנייה? (בסס את תשובתך על הכתוב)

(2) מה גרם להם לשנות את תגובתם? (שני דברים)

הסיבתיות הכפולה

בראשית מה

- (ה) וַעֲתָה אֵל תַּעֲצָבוּ וְאֵל יַחַר בְּעֵינֵיכֶם כִּי מִכְרַתֶּם אֹתִי הֲנֵה כִּי לְמַחֲזָה שָׁלַחֲנִי אֱלֹהִים לְפָנֵיכֶם :
- (ו) כִּי זֶה שְׁנַתִּים הָרַעַב בְּקָרֵב הָאָרֶץ וְעוֹד חֲמֵשׁ שָׁנִים אֲשֶׁר אֵין חֲרִישׁ וְקָצִיר :
- (ז) וַיִּשְׁלַחֲנִי אֱלֹהִים לְפָנֵיכֶם לְשׁוּם לָכֶם שְׂאֵרִית בְּאָרֶץ וּלְהַחְיֹת לָכֶם לְפָלִיטָה גְדֹלָה :
- (ח) וַעֲתָה לֹא אַתֶּם שָׁלַחְתֶּם אֹתִי הֲנֵה כִּי הָאֱלֹהִים וַיְשִׁימֵנִי לְאָב לְפָרְעָה וּלְאֲדוֹן לְכָל בֵּיתוֹ וּמִשָּׁל בְּכָל אָרֶץ מִצְרָיִם :

כחלק מדברי ההרגעה שאומר יוסף לאחיו, הוא מרגיע אותם על ידי שימוש בעיקרון של "הסיבתיות הכפולה".

הסיבתיות הכפולה

מה גורם לאירועים מסוימים בתנ"ך להתרחש?

"הסיבתיות הכפולה" יש בה כדי להציע הסבר בשני מישורים שונים:

- א. במישור האנושי-הארצי:** הסבר שאירוע מסוים התרחש כתוצאה של סיבה ומסובב ארציים, אנושיים וטבעיים.
- ב. במישור האלוקי-רוחני:** הסבר שאירוע מסוים התרחש כתוצאה מהתערבות אלוקית רוחנית וזה כחלק מתוכנית כללית של ה' לנהל מהלכים היסטוריים בעולם לפי רצונו.

4. עיין בפסוקים ה-ח, וענה:

- א. סמן במרקר צהוב את מילותיו של יוסף המצביעות על השתלשלות האירועים בגלל הגורם האנושי-ארצי.
- ב. סמן במרקר ירוק את מילותיו של יוסף המצביעות על השתלשלות האירועים בגלל הגורם האלוקי-רוחני.
- ג. הסבר בלשונך, כיצד ניתן להסביר את השתלשלות האירועים ב"פרשת יוסף ואחיו" לפי "הסיבתיות הכפולה"?

5. בפסוקים ה-ח יוסף מתאר את דרך הגעתו למצרים ע"י שני פעלים שונים: "מכר" (פעם אחת) ו"שלח" (3 פעמים). מדוע יוסף עבר משימוש בפועל "מכר" לפועל "שלח"? מה יוסף רצה להביע באמצעות שינוי זה?

התממשותה של ברית בין הבתרים

למרות שברור שיוסף מודע להתנהלות האירועים על פי המישור האלוקי-רוחני, שהרי הוא מפרש את האירועים שהתרחשו עד כה בדרך זו, אך גם הוא לא רואה ולא מודע לתוכנית האלוקית הכוללת. הוא לא מודע לכך שמטרת הירידה שלו למצרים, היא לא רק כדי לדאוג למשפחתו בשנות הרעב, אלא היא חלק מתוכנית רחבה יותר שנאמרה לאברהם ב"ברית בין הבתים" - שזרעו של אברהם יחיה בגלות ארבע מאות שנה, ולבסוף זרעו יגאל:

בראשית טו

(יג) וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדַע תְּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה :
(יד) וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי וְאַחֲרַי כֹּן יֵצְאוּ בְּרֶכֶשׁ גָּדוֹל :

התכנית האלוקית הזאת, העומדת עכשיו לתחיל ולהתממש, תתגלה ליעקב אבינו בנבואה, ערב ירידתו מצרימה. באותה נבואה ישמע יעקב שמדובר בתכנית אלוקית שמטרתה להפוך את בית יעקב לעם גדול ורב במצרים, שבסופו של דבר העם יגאל ויצא ממצרים:

בראשית מו

(א) וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וַיָּבֹא בְּאֶרֶץ שֹׁבַע וַיִּזְבַּח זְבָחִים לֵאלֹהֵי אָבִיו יַצְחָק :
(ב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמִצְרָיִם הִלִּילָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הֲנִנִּי :
(ג) וַיֹּאמֶר אֲנִי הֵאֱלֹהִים אֲבִיד אֶל תִּירָא מִרְדָּה מִצְרַיִמָּה כִּי לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׁימְךָ שָׁם :
(ד) אֲנִי אֲרִד עִמָּךְ מִצְרַיִמָּה וְאֲנִי אֶעֱלֶךָ גַם עָלֶיךָ וַיֹּסֶף וַיְשִׁית יָדָו עַל עֵינָיִךְ :

6. על פי הפשט, מי מבין אבות האומה (אברהם, יצחק, יעקב ויוסף) ידע על התוכנית הכוללת של אלוקים, להביא לכך שבמצרים בית יעקב יתרבה ויהפוך לעם, שם ורק לאחר מכן הוא יחזור אל ארץ ישראל? נמק.

חזרת האחים ארצה עם בשורת הגילוי של יוסף

בראשית מה

(טז) וְהַקֵּל נִשְׁמַע בַּיַּת פְּרַעֲה לְאֹמֶר בָּאוּ אֲחֵי יוֹסֵף וַיִּיטֹב בְּעֵינֵי פְרַעֲה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו :

(יז) וַיֹּאמֶר פְּרַעֲה אֶל יוֹסֵף אָמֹר אֶל אַחִיךָ זֹאת עָשׂוּ טַעֲנוּ אֶת בְּעִירְכֶם וּלְכוּ בָאוּ אֶרְצָה כְּנָעַן :

(יח) וּקְחוּ אֶת אֲבִיכֶם וְאֶת בְּתֻלְיָכֶם וּבָאוּ אֵלַי וְאֶתְנֶנָּה לָכֶם אֶת טוֹב אֶרֶץ מִצְרָיִם וְאֶכְלוּ אֶת חֶלֶב הָאָרֶץ :

(יט) וְאֶתְהַ צְוִיתֶהּ זֹאת עָשׂוּ קְחוּ לָכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם עֲגָלוֹת לְטַפְכֶם וְלְנִשְׁיֵיכֶם וּנְשֵׂאתֶם אֶת אֲבִיכֶם וּבְאֵתָם :

(כ) וְעֵינֵיכֶם אֶל תַּחֲס עַל כְּלֵיכֶם כִּי טוֹב כָּל אֶרֶץ מִצְרָיִם לָכֶם הוּא :

(כא) וַיַּעֲשׂוּ כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנוּ לָהֶם יוֹסֵף עֲגָלוֹת עַל פִּי פְרַעֲה וַיִּתְּנוּ לָהֶם צְדָה לְדֶרֶךְ :

(כב) לְכֹלֵם נָתַן לְאִישׁ חֲלָפוֹת שְׂמֹלֹת וּלְבַנְיָמִן נָתַן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְחֲמִשׁ חֲלָפֹת שְׂמֹלֹת :

(כג) וּלְאֲבָיו שָׁלַח כְּזֹאת עֲשָׂרָה חֲמֹרִים נְשֹׂאִים מְטוֹב מִצְרָיִם וְעֶשֶׂר אֲתֹנֹת נְשֹׂאֹת בָּר וְלָחֶם וּמִזֹּון לְאֲבָיו לְדֶרֶךְ :

(כד) וַיִּשְׁלַח אֶת אַחִיו וַיֵּלְכוּ וַיֹּאמְרוּ אֵלֵהֶם אֶל תִּרְגְּזוּ בְּדֶרֶךְ :

תגובת יעקב אבינו לשמע הבשורה

בראשית מה

(כה) וַיַּעֲלוּ מִמִּצְרָיִם וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ כְּנָעַן אֶל יַעֲקֹב אֲבִיהֶם :

(כו) וַיִּגְדְּדוּ לוֹ לֵאמֹר עוֹד יוֹסֵף חַי וְכִי הוּא מְשַׁל בְּכֹל אֶרֶץ מִצְרָיִם וַיִּפְגַּע לְבוֹ כִּי לֹא הָאֱמִינִן לָהֶם :

(כז) וַיִּדְבְּרוּ אֵלָיו אֶת כָּל דְּבָרֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵהֶם

וַיִּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לְשֵׂאת אֹתוֹ וַתַּחֲי רֹחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם :

(כח) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל רַב עוֹד יוֹסֵף בְּנֵי חַי אֶלְכֶה וְאֶרְאֶנּוּ בְּטָרִם אֲמוֹת :

7. מה הם שני השלבים בתגובות יעקב לשמע הבשורה "עוד יוסף חי וכי הוא משל בכל ארץ מצרים"?

"ותחי רוח יעקב אביהם"

רש"י בראשית מה, כז

ותחי רוח יעקב - שרתה עליו שכינה שפירשה ממנו.

דברי רש"י הקצרים מובאים בהרחבה בפירושו של הרד"ק:

☒ רד"ק בראשית מה, כז

ותחי - רוחו שהיתה כמו מתה כמו שאמר ויפג לבו. ורז"ל אמרו: כי זה רוח נבואה שפרשה ממנו מיום שיצא יוסף, כי "אין רוח נבואה שורה אלא מתוך שמחה", וכיון ששמע בבשורת בנו חזרה אליו רוח נבואה זהו שאמר "ותחי". וזהו שלא נאמר לו בנבואה בדבר יוסף כל אותן השנים לפי שהיה אבל ונעצב... ובבאר שבע נגלה אליו אלהים במראת הלילה אחר ששבה אליו רוח נבואה.

8. עיין בפסוק כז, ובדברי רש"י ורד"ק וכנה:

א. "ותחי רוח יעקב" - לפי רש"י והרד"ק, מהו השינוי המשמעותי שחל אצל יעקב בעקבות הידיעה שבנו יוסף חי?

ב. מה הביסוס בכתוב, שמביא הרד"ק, לפירושו (ולפירושו רש"י)?

התגלות ה' ליעקב לפני ירידתו למצרים

בראשית מו

- (א) וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וַיָּבֹא בְּאֶרֶץ שֹׁבַע וַיִּזְבַּח זִבְחִים לֵאלֹהֵי אָבִיו יַצְחָק :
- (ב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמֵרָאת הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹב וַיֹּאמֶר הֲנִי :
- (ג) וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי הֵאֱלֹהִים אֲבִיךָ אֵל תִּירָא מִרְדָּה מִצְרַיִם כִּי לְגוֹי גָדוֹל אֲשִׁימָךְ שָׁם :
- (ד) אֲנֹכִי אֲרַד עִמָּךְ מִצְרַיִם וְאֲנֹכִי אֲעֲלֶךָ גַם עֲלֶה וַיֹּסֶף יִשְׂרָאֵל יָדוֹ עַל עֵינָיִךְ :

○ האם יעקב אבינו ידע על מכירת יוסף בידי אחיו?

נחתום את לימוד הנושא באחת השאלות העולות מפרקי יוסף שלמדנו: האם יעקב אבינו ידע שבניו מכרו את יוסף אחיהם? ננסה להשיב על שאלה זו על פי רש"י ורמב"ן:

○ רמב"ן בראשית מה, כז	○ רש"י בראשית מב, לו
וידברו אליו את כל דברי יוסף - יראה לי על דרך הפשט שלא הוגד ליעקב כל ימיו כי אחיו מכרו את יוסף, אבל חשב כי היה תועה בשדה והמוצאים אותו לקחוהו ומכרו אותו אל מצרים, כי אחיו לא רצו להגיד לו חטאתם, אף כי יראו לנפשם פן יקצוף ויקללם, כאשר עשה בראובן ושמעון ולוי (להלן מט ג-ז). ויוסף במוסרו הטוב לא רצה להגיד לו, ולכך נאמר ויצונו אל יוסף לאמר "אָבִיךָ צָנָה לְפָנַי מוֹתוֹ לֵאמֹר: כֹּה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אֲנָא שָׂא נָא פְּשַׁע אַחִיךָ וְחַטָּאתָם" (בראשית נ, טז-יז). ואלו ידע יעקב בענין הזה (אילו ידע יעקב שהאחים מכרו את יוסף) היה ראוי להם שיחלו פני אביהם במותו (שיתחננו בפני יעקב אבינו לפני מותו) לצוות את יוסף מפיו (שיררה במפורש ישירות ליוסף לא לפגוע בהם לאחר מותו), כי ישא פניו ולא ימרה את דברו (כיון שיוסף יכבד את ציווי אביו ולא ימרה את פיו גם לאחר מותו), ולא היו בסכנה (מיוסף) ולא יצטרכו לבדות מלבם דברים.	(כשהאחים חוזרים ממצרים בפעם הראשונה ומספרים לאביהם את מה שעבר עליהם: ששמעון נשאר במצרים במאסר, ושהשליט המצרי דורש שיורידו אליו את בנימין, יעקב מגיב ואומר: "אֲתִי שְׂכַלְתֶּם יוֹסֵף אֵינְנִי וְשָׂמְעוֹן אֵינְנִי וְאֵת בְּנֵימִן תִּקְחוּ עָלַי הִיוּ כְלָנָה".) אתי שכלתם - מלמד שחשדן שמא הרגוהו או מכרוהו (את שמעון) כיוסף.

9. עיין בפירושים של רש"י ורמב"ן, וענה:

- א. (1) לפי רש"י האם יעקב אבינו ידע שבניו מכרו את יוסף לעבדות?
  - (2) על מה מבסס רש"י את פירושו?
- ב. (1) לפי הרמב"ן, האם יעקב אבינו ידע שבניו מכרו את יוסף לעבדות?
  - (2) על מה מבסס הרמב"ן את פירושו?
  - (3) לפי שיטת הרמב"ן, איזה שבח גדול ניתן ללמד על יוסף?